

ANITA CELINIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
acelinic@ihjj.hr

MIRA MENAC-MIHALIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Ulica Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
mmenac@ffzg.hr

IZOGLOSA PROGRESIVNOGA POMAKA STARIH PRASLAVENSKIH CIRKUMFLEKSA NA PODRUČJU HRVATSKOGA JEZIKA

U radu će se prikazati karte s punktovima hrvatskoga jezika u kojima je proveden progresivni pomak starih praslavenskih cirkumfleksa. Na kartama su integrirani dosad razmjerno nepovezani podaci iz literature s građom iz novijih terenskih istraživanja. Rezultati istraživanja pokazuju kako je progresivni pomak starih praslavenskih cirkumfleksa jedna od bitnih karakteristika zapada hrvatskoga jezika.

1. Uvod

Cilj je našega istraživanja i ovoga rada¹ kartografski prikazati govore hrvatskoga jezika zahvaćene progresivnim pomakom starih praslavenskih cirkumfleksa, odnosno utvrditi tijek izoglose te pojave na hrvatskome jezičnom prostoru. Povoda za ovu temu ima više. To je, prije svega, utvrđivanje područja prostiranja ove važne, a do sad nedovoljno istražene pojave – koja je izmijenila akcentijske odnose na južnoslavenskome zapadu – u hrvatskome jeziku. Osim toga, to je i potreba da se svim hrvatskim govorima zahvaćenima ovom pojavom osigura adekvatan status u okviru hrvatske dijalektologije. Nadalje, ne manje važno, tu je i

¹ Rad je napisan u okviru projekta *Općeslavenski lingvistički atlas (OLA) i Europski lingvistički atlas (ALE)* (br. 8706), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

pitanje tumačenja odnosa hrvatskih i slovenskih govora, hrvatskoga i slovenskog jezika – dvaju bliskosrodnih južnoslavenskih jezika – na području njihova dodira. Naime, uopćene tvrdnje iz literature o progresivnom pomaku starih psl.² cirkumfleksa kao o obilježju slovenskoga jezika istraživače je hrvatskih govora koji imaju tu karakteristiku često dovodilo u nedoumicu. Kako interpretirati tu pojavu u hrvatskim govorima, govorima Hrvata na zapadu Hrvatske, s obzirom na ustaljeni obrazac prema kojemu je progresivni pomak starih psl. cirkumfleksa karakteristika slovenskoga jezika? Kako interpretirati izostanak te pojave u slovenskim govorima, govorima Slovenaca na istoku Slovenije?

Rezultati novih terenskih istraživanja koji pokazuju da neka izoglosa, npr. promatrana izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa, ne leži onako kako se pretpostavljalo na početku dijalektoloških istraživanja, trebali bi potaknuti revidiranje zaključaka donesenih na temelju nedovoljnog broja istraženih punktova. Ne bi bilo u skladu sa zasadama genetske lingvistike ne uzimati u obzir nove spoznaje, nego na temelju starih nepotpunih istraživanja insistirati na tvrdnjama koje se pokazuju neutemeljenima, u ovom slučaju, da je promatrani pomak isključivo slovenska jezična crta i tome zaključku prilagoditi interpretaciju novoootkrivenog stanja na terenu. Sinteza podataka iz terenskih istraživanja (a istraživanja toga, kao ni drugih hrvatskih područja nisu još ni približno završena), koje smo nastojale integrirati u ovaj rad i na kartu, nadamo se da će biti podloga za revalorizaciju dosadašnjih tvrdnji.

Zbog nedovoljne terenske istraženosti ova tema do sad nije mogla biti preciznije obrađena. Nedavno je izašla akcentološka knjiga Mate Kapovića (Kapović 2015), koji joj je prvi pristupio sustavno te donio i karte.

1.1. Metodologija

Ovaj rad i pripadajuće jezične karte nastali su isključivo na temelju dijalektološke građe, što znači da u obzir nismo uzimale literaturu koja iznosi određene zaključke bez navođenja građe. Imale smo četiri tipa njezina izvora:

a) Temeljni izvor građe bili su nam dostupni upitnici za Hrvatski jezični atlas. Premda u njima nema mnogo primjera promatrane pojave³, ipak se može reći da ih ima dovoljno za jasne zaključke, a njihova je iznimna vrijednost u mogućnosti sumjerljivog praćenja, što druga građa uglavnom ne omogućuje.⁴

² psl. = praslavenski

³ Razmatrale smo, između ostaloga: *blago, deset, djever, drvo, golub, ime, kokoš, kolo, korijen, kosti, ljudi, meso, oko, polje, sijeno, tijelo, večer, veseo, ždrijebe, živad*; nismo proučavale primjere gl. pr. r.

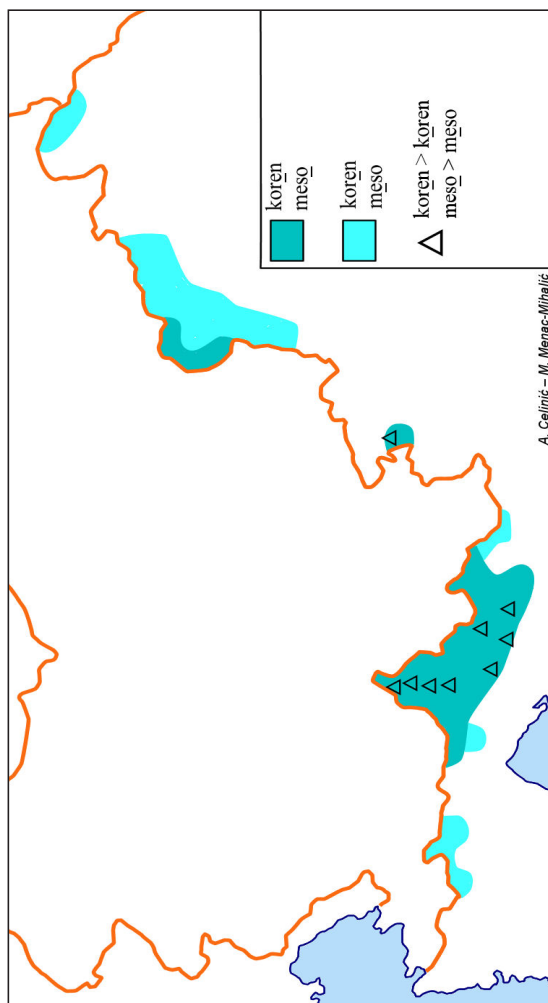
⁴ Rad na Hrvatskome jezičnom atlasu posljednjih je godina gotovo prekinut, što konstatiramo sa žaljenjem i pitamo se hoće li hrvatska dijalektologija i filologija smoći snage da ga nastave.

b) Građu iz upitnika nadogradile smo podacima prikupljenim vlastitim terenskim istraživanjima u većem broju do sad neistraženih punktova.

c) Poslužile smo se građom objavljenom u literaturi te

d) još neobjavljenom građom iz novijih terenskih istraživanja nekoliko kolega⁵.

U tekstu rada uz punktove za koje smo građu našle u objavljenim radovima, navodimo podatak o izvoru; o punktovima uz koje ne navodimo izvor podatke smo našle u rukopisnoj građi. Popis rukopisne građe donosimo uz literaturu.

Karta 1: Tipovi progresivnog pomaka starih psl. cirkumfleksa u hrvatskom jeziku

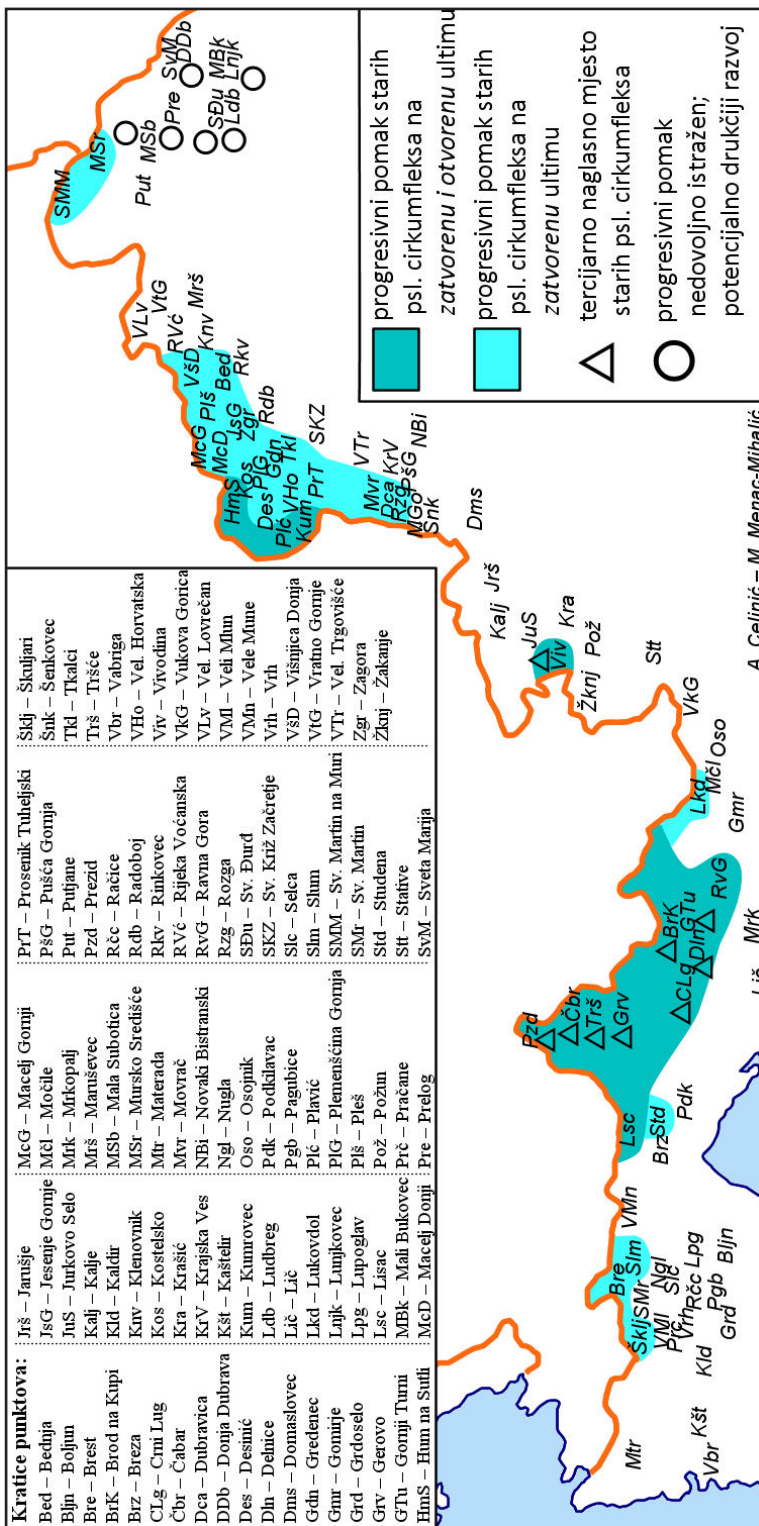
⁵ Posebno zahvaljujemo kolegama Anđeli Frančić, Đuri Blažeki i Joži Horvatu.

Gotovo u svakome od punktova ucrtanih na kartu postoje primjeri koji odstupaju: punktovi koji u načelu *imaju* progresivni pomak, imaju i neke primjere u kojima taj pomak izostaje; također i punktovi koji sustavno *nemaju* progresivni pomak, mogu imati primjer ili dva s pomakom. Zaključke smo donosile na temelju primjera koje smo smatrale sigurnima; u obzir nismo uzimale primjere koji na nekim drugim područjima hrvatskoga jezika pokazuju mogućnost drukčijega razvoja.

Istraživanje je pokazalo da se problematika progresivnog pomaka starih psl. cirkumfleksa u hrvatskim govorima odvija u dvama osnovnim tipovima. Prvi je tip njegov opći pomak, bez obzira na strukturu završnoga sloga. Ti su govori na kartama prikazani tamnijom plavom bojom. Tom tipu pripadaju i oni govori u kojima je u kasnijem razvoju mjesto naglaska tercijarno regresivno vraćeno, a to se može iščitati iz strukture vokalizma. Oni su na karti označeni trokutom. Primjeri⁶: Hum na Sutli: *učī* ‘oči’, Npl. *kustī*, Gsg. *bugà*, *dumà* ‘kod kuće’, *mēsou*, *peràut* ‘krilo’, *kukòuš*, *kurèjn*; Ravna Gora: Gsg./Npl. *kastī*, NGA *aldī* ‘ljudi’, *damò* ‘kod kuće’, *kakòš*, *galòp* ‘golub’, *karèjn* ‘korijen’, *vesèu*, *devèt*, *desèt*, *pepèu*; Vivodina: *ème* ‘ime’, *dùma* ‘kod kuće’, *viècer*, *pièpel*, Gsg. *pypièla*, *vièsel*, f. *vysièla*, *žèvət* ‘živad’, *glèbok*; Gerovo: *sýnu* ‘sijeno’, *káwu* ‘kolo’, *jímý* ‘ime’, Gsg./Npl. *kásti*, *kákuš*, *gâwop* ‘golub’, *kârin* ‘korijen’, *dèvit* ‘devet’, *dèsit* ‘deset’, *pèpyu* ‘pepeo’, *vèsyu* ‘veseo’. Drugi je tip ove pojave pomak samo na zatvoreni završni slog, a na otvoreni slog pomak izostaje. To je područje na kartama prikazano svjetlijom plavom bojom. Primjeri: Mursko Središće (Blažeka i Rob 2014): *kuk'out*, *per'out*, *gul'oup*, *ubr'ouč*, Gsg. *kur'èna* – prema *m'esu*, *bl'ogu*, *s'ejny*; Višnjica Donja: *kekuòš*, *kekuòt*, *pepâl*, *devâr* ‘djever’, *kerân* ‘korijen’ – prema *tíele*, *jòke*; Lukovdol: *devèr*, *kokòš*, *kokòt*, *golòp*, *korèn* – prema *tèlo*, *òči*, *sèno*; Studena: *kòkòš*, *gòlúb*, *kòrèn*, *vesév*, *popèv* ‘pepeo’ – prema *tílo*, *òko*, *íme*.

Na kartu 2 ucrtani su punktovi koje smo razmatrale – kako oni koji imaju promatranu pojavu, tako i oni koji je nemaju. Ukupno je na karti 86 punktova (od toga je njih 37 zahvaćeno pojavom). Punktova s potvrđenim progresivnim pomakom istražile smo i više, no neki od njih zbog gustoće nisu ucrtani. Karta pokazuje samo istraživane punktove. Na njoj se jasno vidi i to koja područja tek treba istražiti. Stoga je ne smatramo konačnom; štoviše, očekujemo da bi buduća istraživanja mogla utvrditi postojanje i većeg broja punktova s progresivnim pomakom nego što je ovdje prikazano.

⁶ Primjere iz rukopisne građe donosimo djelomično prilagođenom i ujednačenom transkripcijom (v. popis rukopisne građe na kraju rada).

Karta 2: Punktovi s potvrđenim progresivnim pomakom starih psl. cirkumfleksa u hrvatskom jeziku

2. Prostiranje

Krenemo li sa sjeveroistoka prema jugozapadu, na prostoru Međimurja tom su pojavom zahvaćeni govori Svetog Martina na Muri i Murskog Središća (Blažeka i Rob 2014). U literaturi se mogu naći i drukčiji podatci (npr. kako ih navodi Greenberg 2005), no budući da ta literatura ne donosi dovoljno konkretnu građu (u tekstu se ne navodi dovoljan broj primjera) – što je bio naš metodološki uvjet za ucrtavanje na kartu – situacija je zasad takva kako je prikazano. Na govore označene kružnicama na području istočnog Međimurja i ludbreške Podravine osvrnut ćemo se na kraju.

Na području sjeveroistočnoga dijela varaždinskoga područja (bez obzira kako ga nazivali: Hrvatsko zagorje ili gornja Podravina) progresivnog pomaka nema. To su punktovi: Veliki Lovrečan, Vratno Gornje (oboje u općini Cestica), Rijeka Voćanska i cijeli voćanski kraj, Maruševac, Klenovnik. Najsjevernija zasad poznata točka Hrvatskoga zagorja gdje progresivni pomak počinje jest Višnjica Donja (pripada administrativnom području grada Lepoglave), na koju se dalje nižu Bednja (Jedvaj 1956), Pleš, Macelj Gornji i Donji (općina Đurmanec), Jesenje Donje (Kovačec 1989, 1990) i Gornje te cijela općina Jesenje, Zagora sjeverno od Krapine, Hum na Sutli, Plemenščina Gornja, Kostelsko (Celinić 2011) i Kostel-Bregi (Celinić 2011) kraj Pregrade, Gredenec (općina Petrovsko), Tkalci zapadno od Krapine, Plavić (općina Zagorska Sela), Kumrovec (Celinić 2011), Desinić, Velika Horvatska, Prosenik Tuheljski, Movrač (općina Kraljevec na Sutli), Dubravica. Rozga i Bobovec Rozganski (koji zbog gustoće punktova u tom dijelu nije ucrtan na kartu) najjužniji su govori na području Hrvatskoga zagorja koji su proveli progresivni pomak cirkumfleksa. S istočne strane navedenoga područja nižu se istraženi punktovi u kojima pomak nije proveden. To su Rinkovec južno od Bednje (Jedvaj 1956), Radoboj s južne strane Strahinjčice, Sveti Križ Začretje, Veliko Trgovišće, Krajska Ves (općina Luka), Pušća Gornja.

Sljedeće područje zahvaćeno progresivnim pomakom jest prostor Vivodine u okolici Ozlja. Vivodina je područje koje obuhvaća dvadesetak sela i zaselaka, s istoimenim mjestom kao središtem (istraživani su Obrež Vivodinski, Zorkovac, Vrškovac i Dojutrova). Okolni punktovi Jurkovo Selo, Krašić, Požun, Žakanje pomaka nemaju.

Progresivni pomak proveden je, nadalje, na kompaktnome području dijela Gorskoga kotara spojenoga sa sjevernim zaleđem Rijeke. Tu su punktovi Lukovdol, Ravna Gora, Brod na Kupi, Gornji Turni (Lisac 2006), Delnice, Crni Lug (Malnar i Kovač 2016), Gerovo, Tršće, Čabar, Prezid (Malnar 2012), Lisac (Vranić 1995), Studena. Pomaka nema u istraženim govorima Močila, Podkilavca, Breze (Vranić 1998).

I konačno, u Istri su progresivnim pomakom zahvaćeni Slum (Ribarić 1940, Vivoda 2005, Vranić 2013), Brest, Škuljari (Vivoda 2005), a nisu Nugla, Selca (Jakovljević 2016), Sveti Martin, Veli Mlun (Vivoda 2005), Pračane (Vivoda 2005) i južnija mjesta bužetskoga područja, kao ni Materada na sjeverozapadu.

Kako se pokazuje, izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika prostorno je diskontinuirana. Indikativno je razmotriti područja na kojima se njezin kontinuitet prekida. Južno od Roze i Bobovca prostor je doseljenih kajkavaca ikavaca uz Sutlu i Breganu. To su npr. na kartu ucrtani punktovi Marija Gorica, Šenkovec, pa i Jarušje u Samoborskom gorju. Na njih se nastavlja područje Žumberka – doseljeni čakavci u Kalju i Jurkovu Selu (Celinić i Čilaš Šimpraga 2008). Južnije su od Vivodine i ikavsko-ekavski čakavci u Vukovoj Gorici. Dio područja istočnoga Gorskoga kotara (Gomirje) doseljeničko je, dio se u literaturi razmatra kao potencijalno doseljeničko, npr. Osojnik (Marinković 2015, Valenčić 2013), za razliku od Lukovdola, nedoseljeničkog punkta, koji ima progresivni pomak. Štokavski Mrkopalj i Lič (Crnić Novosel 2015) na zapadu Gorskoga kotara doseljenički su govori. Vele Mune na opatijskom Krasu, pretpostavlja se, također su doseljeničke (Ivić 1982). Materada na zapadu Istre pripada južnočakavskom, u Istri doseljeničkom govoru. Na taj se način pokazuje da je na znatnome dijelu hrvatskoga jezičnog područja na kojemu progresivni pomak starih psl. cirkumfleksa izostaje, to uzrokovano migracijama; istovremeno, hrvatsko jezično područje na kojemu je proveden progresivni pomak ujedno je i područje dijalektnog kontinuuma nenarušenoga doseljavanjem stanovništva. Tako upravo postojanje progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa postaje potencijalni indikator prirodnoga, migracijama nenarušenoga jezičnog razvoja pa se time ova akcenatska pojava ubraja među bitne karakteristike zapada hrvatskoga jezika. Na dijelu hrvatskoga zapada koji je u povijesti bio prošaran migracijama, izostanak kontinuiteta te izoglose može upućivati na to da je riječ o području s doseljeničkim govorom ili govorima. Isto se odnosi i na istok slovenskoga jezika uz taj dio granice s Hrvatskom.

Navedeno se ne odnosi na sjever Hrvatskoga zagorja (na karti punktovi sjeveroistočno od Višnjice Donje i Bednje – Rijeka Voćanska, Klenovnik, Veliki Lovrečan, Gornje Vratno). Tu migracijama nema traga, već je izostanak progresivnog pomaka uzrokovan time što izoglosa u prirodnom kontinuitetu prolazi slovenskim jezičnim područjem, razdvajajući slovenske govore na one s pomakom i one bez njega. Ta izoglosa istočno od Višnjice i Bednje prelazi s područja slovenskoga na područje hrvatskoga jezika.

Općenito treba reći kako na mjestima gdje se na hrvatskom području izoglosa prekida, to ne znači da ona nužno prolazi samom hrvatsko-slovenskom nacionalno-jezičnom granicom, već ona ponegdje, više ili manje, zalazi na slovenski je-

zični prostor. Drugim riječima, da se dobije puna linija izoglose, njezin bi ostatak trebalo iscrtati sa slovenske strane.

Razmatranje progresivnog pomaka starih psl. cirkumfleksa na hrvatskom zapadu pokazuje kako je za njega irelevantna podjela hrvatskoga jezika na narječja. Štoviše, zatvaranje u okvire samo kajkavskoga ili samo čakavskoga narječja one-mogućilo bi cjelovitu sliku pojave.

3. Situacija u Međimurju i ludbreškoj Podravini

Na karti se u Međimurju i ludbreškoj Podravini nalaze punktovi označeni kružnicama. Zabilježeno je da u Međimurju u punktovima Mala Subotica, Prelog i Donja Dubrava u afektiranim iskazima postoje primjeri koji bi se mogli smatrati progresivnim pomakom cirkumfleksa, i to i na otvorenu i na zatvorenu ultimumu (npr. *Na glavò je òpal.* ili *Káj kùkòt je, sám by se svàdyl.*); u emocionalno neutralnom govoru takvih primjera u tim punktovima nema (Blažeka, neobjavljena građa).

Preko Drave pak, u ludbreškoj Podravini (Horvat 2012), u punktovima Sveti Đurđ, Ludbreg, Lunjkovec, također postoje primjeri koji bi se mogli smatrati progresivnim pomakom cirkumfleksa – ovdje samo u primjerima koji u Nsg. imaju zatvorenu ultimumu, i to, za razliku od primjera iz Međimurja, neovisno o emocionalnoj obojenosti, dakle u neutralnom iskazu. Konkretno, u Svetom Đurđu i Ludbregu taj je pomak zabilježen samo u kosim padežima, dakle s antepenultime na penultimu: Gsg. *korèna* prema Nsg. *kòren*, Gsg. *òblàka* ili Npl. *òblàky* prema Nsg. *òblak*. Istočnije, u Lunjkovcu, uz spomenuti tip pomaka na srednji slog, pomak postoji i s penultime na ultimumu, dakle i u Nsg. (*remèn, kocèn*). Može se zamijetiti da je uvijek riječ o imenicama muškoga roda, a, na primjer, one ženskoga roda pomaka nemaju (npr. u Sv. Đurđu i Ludbregu: Nsg. *pèrot, G pèroty*; Nsg. *tèkot, Gsg. tèkoty*; Nsg. *kòkoš, Gsg. kòkoše/kòkošy*). Promotre li se svi navedeni punktovi zajedno, može se reći da je za zaključke o uzrocima ove pojave u istočnom Međimurju i ludbreškoj Podravini potrebno provesti detaljnija istraživanja akcenatskog sustava kako spomenutih govora, tako i širega područja. Nama se zasad čini kako bi, s obzirom na zemljopisni položaj, tu možda moglo biti riječi o rezultatima preklapanja dviju širih akcenatskih tendencija: sa zapadne strane progresivnog pomaka cirkumfleksa opisanoga u prvom dijelu ovoga rada, a s istočne tipično podravskoga vezanja naglaska na predzadnju moru.

U vezi s ovom temom, upućujemo na još jednu pojavu. U Novakima Bistranskim (područje Bistre u okolini Zagreba) i u Svetoj Mariji (u Međimurju) zabilježene su akcenatske opreke:

Novaki Bistranski	im. <i>věč̣er</i> ‘večer’ : pril. <i>več̣ēr</i> ‘uvečer’	im. <i>jěsen</i> ‘jesen’ : pril. <i>vjeṣen</i> ‘ujesen’
Sveta Marija	im. <i>věč̣er</i> ‘večer’ : pril. <i>več̣ēr</i> ‘uvečer’	im. <i>jěsen</i> ‘jesen’ : pril. <i>vjeṣen</i> ‘ujesen’

U obama govorima u priložima nastalim od **və* + imenica sa starim psl. cirkumfleksom došlo je do progresivnog pomaka akcenta i do duženja (u jednoakcentatskom govoru Svete Marije duženje se očituje u srednjem, a ne otvorenom vokalu *e*). Izgledno je da bi se takvih primjera moglo naći i više i drugdje (potvrđeni su i u Novome Selu i u Malome Bukovcu u ludbreškoj Podravini). Riječ je o još jednoj pojavi koja se treba razmatrati vezano uz temu koju obrađujemo, a novoprikupljena dijalektološka građa pokazuje kako će se o temi razvoja starih psl. cirkumfleksa u hrvatskome jeziku još pisati, i to ne samo u vezi s njegovim progresivnim pomakom.

4. Izoglosa progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa – razdjelnica ili poveznica?

Četrdesetak spomenutih hrvatskih punktova u kojima je potvrđen progresivni pomak starih psl. cirkumfleksa pokazuje da je riječ o bitnoj karakteristici nedoseljeničkih zapadnih hrvatskih govora. Kako pokazujemo u ovom radu i na priloženoj karti, izoglosa progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa – koja je ovdje prikazana u velikom dijelu njezine linije, ali ne i potpuno, jer bi je, za njezinu potpunu liniju, trebalo dočrtati na području Slovenije, odnosno slovenskoga jezika – nije razdjelnica između slovenskoga jezika i ostatka južnoslavenskoga jezičnog prostora, odnosno između slovenskoga i hrvatskoga jezika (po drukčijoj terminologiji – njezina kajkavskoga i čakavskoga narječja) – kako se to, kao uopćena tvrdnja, ponegdje u literaturi može naći. Takve se tvrdnje, nastale u starije doba, mogu razumjeti, jer je područje zapada hrvatskoga jezika dugo vremena bilo vrlo slabo istraženo, a i danas ima veći broj predjela koje tek treba istražiti. Iscrtavanje izoglose u ovome radu omogućila su nova, upravo najnovija terenska istraživanja, provedena u zadnjih dvadesetak godina. Ona upućuju da je starije teze potrebno revalorizirati. Pokazuje se da je izoglosa progresivnog pomaka starih psl. cirkumfleksa tek jedna od većeg broja izoglosa koje prolaze zapadnojužnoslavenskim jezičnim područjem zalazeći sad na hrvatsku, sad na slovensku stranu, od kojih nijedna nije razdjelnica između slovenskoga i hrvatskoga jezika, što je i razumljivo jer je na najvećem dijelu hrvatsko-slovenske granice riječ o prirodnom jezičnom kontinuumu.

Posebno u tom smislu izdvajamo i najnoviju tvrdnju objavljenu u knjizi Komentarji 2. sveska Slovenskoga lingvističnog atlasa (2016: 20) o sedam govora

hrvatskoga jezika u Hrvatskoj, među kojima su i hrvatski govori s progresivnim pomakom starih psl. cirkumfleksa: »natančnejše raziskave v SLA zajetih krajevnih govorov na Hrvaškem [...] v zadnjih letih so pokazale, da gre (po navedenih genetskojezikoslovnih merilih) za govore slovenskega jezika (z govorcji, ki govorijo avtohtone slovenske govore)«.

Genetska se lingvistika bavi proučavanjem razvoja pojedinih jezičnih karakteristika u idiomima određenoga područja i njihovom usporedbom. Ona utvrđuje kuda prolaze izoglose tih karakteristika i na temelju tih izoglosa – bilo jedne ili njihova snopa – nastoji utvrditi apstraktne jedinice reda višega od pojedinačnoga mjesnoga govora te tako terensku dijalektnu razvedenost organskih govora grupirati u dijalekte, poddijalekte, skupine dijalekata, narječja, narječne plohe i sl. (ovisno o terminologiji pojedinih nacionalnih dijalektologija) i, kao jednu od navedenih jedinica, jezik. Problem, međutim, nastaje kad se tako određenim jedinicama pridaju nazivi. Nacionalne dijalektologije na toj točki – s razlogom ili ne – hijerarhijski više jedinice, koje su na terenu omeđene izabranim izoglosama, često ne nazivaju lingvističkim terminima (npr. po tome što koja izoglosa prikazuje – po refleksima pojedinih protojedinica, prozodijskim karakteristikama i sl.), već preuzimaju nelingvističke, većinom zemljopisno-povijesne nazive koji se u aktualnoj ili povijesnoj – bilo službenoj administrativnoj ili neslužbenoj tradicionalnoj – artikulaciji teritorija upotrebljavaju za područje obuhvaćeno promatranom izoglosom ili s više njih. Već se na toj točki zbog takvog pristupa mogu javiti problemi jer se genetskolingvistička, dijalektološka, geolingvistička artikulacija terena, uspostavljena izoglosama, nerijetko ne podudara s granicama izabranih zemljopisnih ili povijesnih jedinica čija je imena preuzela kako bi označila sebi inherentne genetskolingvističke, dijalektološke, odnosno geolingvističke jedinice. I dok za apstraktne jedinice nižega reda – npr. dijalekte – ta činjenica i ne mora predstavljati osobitu teškoću, velik i ozbiljan problem nastaje u nazivanju jedinica ranga jezika. Te se jedinice, naime, većinom nazivaju nacionalnim imenima, što je razumljivo jer je jezik jedan od temeljnih elemenata nacionalnog identiteta (psl. **jęзыкъ* ‘jezik; narod’). Na toj točki u paradoksalan sukob dolazi nastojanje genetske lingvistike da se u svojem proučavanju bavi isključivo unutarjezičnom problematikom (proučavanjem procesâ jezičnoga razvoja) koja se ne osvrće na izvanjezične činjenice (poput nacionalne pripadnosti govornika mjesnih govora koje proučava) i činjenica da apstraktne dijalektološke/geolingvističke jedinice, nastale proučavanjem i isctavanjem genetskolingvističkih izoglosa, naziva *negenetskolingvističkim* nazivima, upravo kteticima, dakle pridjevima izvedenima od zemljopisnih i nacionalnih imena. Nazivajući apstraktne jedinice ranga jezika nacionalnim nazivima, genetska lingvistika – htjela ili ne – uključuje u svoje razmatranje *negenetskolingvistički* podatak o nacionalnoj pripadnosti govornika. Za potvrdu te činjenice dovoljno je pogledati leksikografske definicije pridjeva,

ktetika koji se uzimaju u imenovanju lingvističkih jedinica ranga jezika – kako se u rječnicima definiraju pojmovi *slovački, češki, ruski, makedonski, slovenski*...⁷

Kao sljedeći problem ovdje treba spomenuti činjenicu da inventar pojava (izoglosa) koje će se potencijalno smatrati razdjelnicama među jedinicama ranga jezika nije univerzalno zadan i da je predmet izbora. U tom postupku genetska lingvistika kao relativno egzaktna činjenica donosi izoglose, ali egzaktna kriterije za izbor izoglosâ kao razdjelnicâ među jedinicama ranga jezika na području prirodnoga jezičnog kontinuuma genetska lingvistika ne nudi – oni su predmet in-

⁷ Koliko može biti problematična situacija u kojoj se ta činjenica ne priznaje, u posljednje vrijeme pokazuju tvrdnje nekih slovenskih dijalektologa da neki hrvatski govori pripadaju slovenskom jeziku, a što je prihvaćeno i u 2. knjizi *Slovenskoga lingvističnog atlasa 2: Komentarji* (SLA 2 2016: 20), gdje se iznosi teza da su sedam hrvatskih govora – govora Hrvata na zapadu Hrvatske – autohtoni slovenski govori odnosno govori slovenskoga jezika. Da bi omogućio takav paradoksalan zaključak, u radu u kojem nastoji dokazati pripadnost spomenutih hrvatskih govora slovenskom jeziku, Šekli (2013: 3–4) redefinira (a zapravo to tek nastoji) pridjev ‘slovenski’ u *genetskolingvističkom smislu*: »V pričujočem prispevku je pridevnik slovenski uporabljan v genetolingvističnem pomenu ‘ki je del slovenskega diasistema oz. slovenskega jezika, tj. ki izkazuje splošnoslovenske (in morebitne nesplošnoslovenske) jezikovne inovacije’, ne pa morda v političnopravnem pomenu ‘ki se nahaja na ozemlju Republike Slovenije’ ali sociološkem smislu ‘ki se čuti del slovenskega naroda oz. slovenske nacije, Slovenec/Slovenka’. Prav tako je pridevnik kajkavski razumljen v genetolingvističnem pomenu ‘ki je del kajkavskega diasistema, tj. ki izkazuje splošnokajkavske (in morebitne nesplošnokajkavske) jezikovne inovacije’, ne pa morda v političnopravnem pomenu ‘ki se nahaja na ozemlju Republike Hrvaške’ ali sociološkem smislu ‘ki se čuti del hrvaškega naroda oz. hrvaške nacije, Hrvat/Hrvačka’. (...)« Ako se spomenuta Šeklijeva definicija pojma ‘slovenski’ usporedi s definicijom toga pojma u bilo kojem relevantnom priručniku – rječniku, leksikonu, enciklopediji ili sl. (npr. u *Slovaru slovenskega knjižnega jezika* (1985) za pridjev ‘slovenski’ stoji definicija »nanašajoč se na Slovence ali Slovenijo«, vidi se da je Šeklijeva definicija u potpunosti suprotna od relevantnih leksikografskih definicija: Šekli piše da pridjev ‘slovenski’ upotrebljava u značenju koje nema veze s političkopravnim pojmom Slovenije niti s pojmovima Slovenac/Slovenka u sociološkom smislu. Iz toga proizlazi da je cijeli Šeklijev članak utemeljen na definicijama temeljnih pojmova koje nisu ovjerene. Definirano na taj način, proizlazilo bi i da *Slovenski lingvistični atlas* nema nikakve veze sa Slovenijom i Slovencima. Iste se primjedbe odnose i na Šeklijeve definicije pojma ‘kajkavski’. No, od spomenutoga je veći problem u tome što su Šeklijeve definicije pojmova logički i leksikografski nevaljane. Tako spomenuta definicija pojma ‘slovenski’ kaže da je to »ki je del slovenskega diasistema oz. slovenskega jezika«. Ako je ‘slovenski’ onaj »koji je del [op. istaknuli autori] slovenskoga diasistema odnosno slovenskoga jezika« – nije jasno što onda predstavlja drugi dio ili druge dijelove toga diasistema, odnosno jezika. Zatim, ako je ‘slovenski’ definiran kao onaj “koji je dio *slovenskoga* [op. istaknuli autori] diasistema odnosno slovenskoga jezika” – nije jasno što znači riječ ‘slovenski’ u ponudenoj leksikografskoj definiciji. Riječ ‘slovenski’ tu je definirana istom tom riječju, što se u logici zove tautologija, a u leksikografiji je nedopušten postupak. Svi ovi problemi u navedenoj bilješci pokazuju na koliko se teškoća nailazi kad se mjesni govori, na području dodira dvaju jedinica ranga jezika među kojima postoji prirodni jezični kontinuum, nastoje svrstati u jedan ili u drugi jezik, u uvjetima kad se kao jezici nazivaju nacionalnim nazivima, a istovremeno se kao genetskolingvističke jedinice nastoje isprazniti od stvarnih, nacionalnih sadržaja tih pojmova. Spomenutim se postupkom u usta izvornih govornika Hrvata u Hrvatskoj stavlja slovenski jezik, a slovensko jezično područje širi na istok. Takav pristup smatramo neprihvatljivim.

terpretacije, pri čemu njihov izbor ne mora biti, često i nije, općeprihvaćen, nego, štoviše, može biti podložan korekcijama, pa i osporavanjima.

Konačno, vezano za namjere određivanja stroge crte razgraničenja među jezicima koji postupno prelaze jedan u drugi, a s tim u vezi i pripadnosti pojedinih mjesnih govora jednom ili drugom jeziku, valja spomenuti i važnost praktičnoga pitanja koliko je dijalektološki teren istražen, za što postoje, a za što ne postoje podatci, koliko novija istraživanja preciziraju tijek izoglosa, koliko na taj način potvrđuju, a koliko inoviraju starije teze te – u slučaju inovacija – treba li ustrajavati u starim zaključcima i njima podvrgavati nove podatke ili na temelju novih istraživanja napraviti korekciju starijih teza.

Promatrajući tijek izoglose starih psl. cirkumfleksa, koji razmatramo u ovome radu, zaključujemo da ona ne dijeli slovenski od hrvatskoga jezika. Ta je izoglosa poveznica koja hrvatski i slovenski jezik spaja. Takvih izoglosa, koje prelaze sad na jednu, sad na drugu stranu hrvatsko-slovenske granice, ima više, a ne postoji niti jedna koja bi ta dva jezika isključivo razdvajala, što je i posljedica i potvrda prirodnoga jezičnog kontinuiteta kakav postoji na najvećem dijelu slovensko-hrvatske granice. Zbog toga isključivim genetskolingvističkim kriterijima nije moguće odrediti koji govor pripada hrvatskom, a koji slovenskom jeziku. Za takvo je određenje nužno uvesti dodatni kriterij. Budući da se jezične jedinice u koje se mjesni govori svrstavaju nazivaju nacionalnim imenima, taj kriterij treba biti nacionalna pripadnost govornika, o čemu je pisano i prije.

5. Zaključak

Četrdesetak spomenutih hrvatskih punktova u kojima je potvrđen progresivni pomak starih psl. cirkumfleksa pokazuje da je riječ o bitnoj karakteristici nedosljednih zapadnih hrvatskih govora. Nova istraživanja – kako za HJA, tako i za druge svrhe – i nova građa ukazuju na nužnost preoblikovanja i nadogradnje nekih starijih teza. Često se u literaturi navodilo da izoglosa progresivnog pomaka odvaja »slovenski jezik« od ostaloga zapadnojužnoslavenskog područja. Budući da, kako smo pokazali, ova pojava karakterizira i zapadne hrvatske govore, smatramo kako je u tom tipu podjela potrebno ili eksplicirati i tu činjenicu, ili, bolje, ne koristiti se nacionalnim nazivima jezika u imenovanju protojedinica toga tipa. Na taj bi se način prestalo dovoditi u pitanje pripadaju li hrvatski govori koji imaju progresivni pomak cirkumfleksa doista hrvatskome jeziku, kao i to pripadaju li slovenski govori koji ga nemaju doista slovenskome jeziku. Možemo zaključiti da je progresivni pomak cirkumfleksa pojava koja je južnoslavenski zapad podijelila na dva dijela, ali pri tom ona nije razdjelnica između slovenskoga i hrvatskoga jezika.

Literatura

- BARAC, VIDA; FINKA, BOŽIDAR. 1965. Ispitivanje govora u Gorskom kotaru. *Ljetopis JAZU*, 70, Zagreb, 385–389.
- BARAC, VIDA; FINKA, BOŽIDAR. 1966. O prikupskim govorima oko Vukove Gorice. *Ljetopis JAZU*, 71, Zagreb, 315–323.
- BARAC, VIDA; FINKA, BOŽIDAR. 1981. Govori i nazivlje (Gorskog kotara). *Gorski kotar*, Delnice, 418–431.
- BARAC-GRUM, VIDA. 1992/93. Slaba mjesta jezičnoga sustava u govorima u kontaktu (s uporištem na konzervativni istarski idiom Rukavca). *Filologija*, 20/21, Zagreb, 31–40.
- BARAC-GRUM, VIDA. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: ICR.
- BARAC-GRUM, VIDA. 1993. Odnosi među sjevernim kopnenim čakavskim sustavima. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 19, Zagreb, 63–79.
- BARAC-GRUM, VIDA. 1994. Idiomi Klanjca u svojim specifičnostima. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 20, Zagreb, 5–18.
- BEZLAJ, FRANCE. 1977–1995. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–III. Ljubljana: ZRC SAZU.
- BLAŽEKA, ĐURO. 2008. *Međimurski dijalekt / Hrvatski kajkavski govori Međimurja*. Čakovec: Matica hrvatska.
- BLAŽEKA, ĐURO; ROB, GROZANA. 2014. *Rječnik Murskog Središća*. Zagreb – Mursko Središće – Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Grad Mursko Središće – Županija međimurska.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1963. O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatsko-srpskih dijalekata. *Filologija*, 4, Zagreb, 45–55.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1970. Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8, Zadar, 5–32.
- BROZOVIĆ, DALIBOR; IVIĆ, PAVLE. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- BUJAN-KOVAČEVIĆ, ZLATA. 1999. *Fužinarski kaj*. Delnice: Matica hrvatska.
- CELINIĆ, ANITA. 2011. Gornjosutlanski dijalekt u svjetlu fonologije. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, Zagreb, 19–60.
- CRNIĆ NOVOSEL, MIRJANA. 2015. *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru (fonološki i morfološki aspekt)*. Doktorski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- DRPIĆ, IRENA; LONČARIĆ, MIJO. 2002. Odnos južnonotranjskih govora i govora Kastavskoga krasi. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika*. Ur. Marko Jesenšek, Bernard Rajh i Zinka Zorko. Maribor: Slavistično društvo, 198–206.

- DRPIĆ, IRENA; VRANIĆ, SILVANA. 2004. O kontaktu hrvatskih čakavskih i slovenskih južnonotranjskih idioma u graničnome području. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani*, 5. Ur. Irvin Lukežić. Rijeka: Filozofski fakultet, 567–578.
- FINKA, BOŽIDAR. 1982. Akcenatski odnosi na ‘kajkavsko-čakavskom’ području istočno od Karlovca. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 161–167.
- FRANCETIĆ, IVAN. 2015. *Rječnik boljunskih govora*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- GORIČANEC, MAJA. 2011. *Žakanjski govor*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- GREENBERG, MARC L. 2002. *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Aristej.
- GREENBERG, MARC L. 2005. Dialect Variation along the Mura. *Croatica et Slavica Iadertina*, I, Zadar, 107–123.
- HORVAT, JOŽA. 2012. Iz morfologije govora Svetoga Đurđa: imenice a-deklinacije. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 38/2, Zagreb, 251–294.
- IVIĆ, PAVLE. 1961a. Izveštaj o ispitivanju govora u severnoj i zapadnoj Hrvatskoj. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 6, Novi Sad, 403–405.
- IVIĆ, PAVLE. 1961b. Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 6, Novi Sad, 191–212.
- IVIĆ, PAVLE. 1966. Fonološki aspekt genetičkog odnosa između štokavske, čakavske i kajkavske dijalekatske grupe. *Orbis Scriptus. Festschrift für Dmitrij Tschizewskij zum 70. Geburtstag*. Ur. Dietrich Gerhardt i dr. München: Wilhelm Fink, 375–383.
- IVIĆ, PAVLE. 1982. O munskom govoru u severnoj Istri. *Studies in Slavic and General Linguistic*, 2, Amsterdam, 131–155.
- ИВИЋ, ПАВЛЕ. 2001³. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића. [previous editions: 1956¹, 1985² Нови Сад: Матица српска.]
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, 47–88.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1951. Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike. *Zbornik Filozofskoga fakulteta u Zagrebu*, 1, Zagreb, 359–378.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- JAKOVLJEVIĆ, NENA. 2006. Govor u Selcima. *Buzetski zbornik*, 33, Buzet, 361–370.
- JEDVAJ, JOSIP. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 279–330.
- JUNKOVIĆ, ZVONIMIR. 1972. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. *Dijakronijska rasprava. Rad JAZU*, 363, Zagreb, 1–229.

- KALSBECK, JANNEKE. 1984/85. Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 27/28, Novi Sad, 313–320.
- KALSBECK, JANNEKE. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- KAPOVIĆ, MATE. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije, fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- KONJEVIĆ FRIŠČIĆ, MARIJA. 2010. *Klenovnički govor*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- KOVAČEC, AUGUST. 1989. Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora. *Govor*, VI/2, Zagreb, 13–27.
- KOVAČEC, AUGUST. 1990. O razvoju vokalizma u dvama susjednim kajkavskim govorima. *Suvremena lingvistika*, 29–30, Zagreb, 51–60.
- LANGSTON, KEITH. 1999. Analyzing the accentual patterns of čakavian dialects. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11, Zagreb, 1–21.
- LISAC, JOSIP. 2006. *Tragom zavičaja*. Split: Književni krug.
- LISAC, JOSIP. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: ICR.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1997. Novi podatci za dijalekatsku kartu sjevernoga hrvatskoga primorja, Istre i Like. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10, Zagreb, 171–184.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja: Fonologija*. Zagreb – Rijeka – Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- LUKEŽIĆ, IVA; ZUBČIĆ, SANJA. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*. Rijeka: Katedra čakavskog sabora Grobnišćine.
- MALNAR, MARIJA. 2012. *Fonološki opis čabarskih govora na frazeološkom korpusu*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- MALNAR, MARIJA; KOVAČ, HRVOJE. 2016. O fonologiji govora Crnoga Luga. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2, Zagreb, 483–503.
- MARINKOVIĆ, MARINA. 2015. *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora*. Doktorski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- MATASOVIĆ, RANKO. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MIHALJEVIĆ, MILAN. 2002. *Slavenska poredbena gramatika. 1. dio: Uvod i fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- MILETIĆ, CVJETANA. 2005. *Liburnijski luštrin*. Rijeka – Opatija – Zagreb: Adamić – Katedra čakavskog sabora Opatija – BMG.

- MOGUŠ, MILAN. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- NAHTIGAL, RAJKO. 1952. *Slovanski jeziki*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- NAYLOR, KENNETH E. 1974. Notes on Čakavian Prosody, *Topics in Slavic Phonology*. Ur. Demetrius J. Koubourlis. Cambridge: Slavica publishers, inc., 152–166.
- PERŠIĆ, NADA. 2002. *Govor Kršana*. Rijeka: Graftrade.
- PLIŠKO, LINA. 2000. *Govor Barbanštine*. Pula: Filozofski fakultet u Puli.
- PRONK, TIJMEN. 2010. Rani razvoj goranskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36/1, Zagreb, 97–133.
- RIBARIĆ, JOSIP. 1940. Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri. *Srpski dijalektološki zbornik*, 9, Beograd, 1–207.
- RIGLER, JAKOB. 1963. Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija*, XIV, 1–4, Ljubljana, 25–78.
- SKOK, PETAR. 1971 – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV. Zagreb: JAZU.
- SLA 2016 = *Slovenski lingvistični atlas 2. Knjiga 2: Komentarji*. 2016. Ur. Jožica Škofic i Matej Šekli. Ljubljana: ZRC SAZU.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1980 – 1991. Ur. Martin Ahlin i dr. Ljubljana: ZRC SAZU.
- SNOJ, MARKO. 2009. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan in Založba ZRC.
- ŠEKLI, MATEJ. 2013. Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies*, 9, Ljubljana, 3–53.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 1970. Dijalekatske značajke buzetske regije. *Istarski mozaik*, 5, Pula, 35–49.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 1976. Takozvana buzetska kajkavština. *Istra*, 6/7, Pula, 41–44.
- ŠOJAT, ANTUN. 1981. Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 151–167.
- TEŽAK, STJEPKO. 1981a. Dokle je kaj prodro na čakavsko područje. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 169–200.
- TEŽAK, STJEPKO. 1981b. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 203–428.
- UJIĆ, RUDOLF. 1985. O jednoj dijalektološkoj zabludi pri određivanju granica starosjedilačkoga govora pazinsko-žminjskoga dijalekta. *Istra*, 3/4, Pula, 73–90.

- VALENČIĆ, MARINA. 2013. Opisi istočnih kajkavskih govora Gorskoga kotara nekad i danas. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 18, Zagreb, 101–110.
- VERMEER, WILLEM. 1983. The Rise and Fall of Kajkavian Vowel System. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 3, Amsterdam, 439–477.
- VIVODA, NATAŠA. 2005. *Buzetski govori*. Koper: Založba Annales.
- VRANIĆ, SILVANA. 1995. Koliko je fonološki sustav mjesnoga govora Lisca čakavski. *Fluminensia*, 2, Rijeka, 39–58.
- VRANIĆ, SILVANA. 1997. Mjesni govor Škalnice u jezičnomu okružju. *Zbornik Društva za povjesnicu Klana*, 3, Klana, 9–20.
- VRANIĆ, SILVANA. 1998. Idiom Breze – dio liburnijskoga podsustava ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja. *Zbornik. Prilozi za povijest, kulturu i gospodarstvo*, 4, Klana, 9–20.
- VRANIĆ, SILVANA. 1999. Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11, Zagreb, 49–61.
- VRANIĆ, SILVANA. 2000. Čakavština riječkoga prigrada u drugoj polovini 19. st. u odnosu na današnju. *Riječki filološki dani, Zbornik radova*, 3. Ur. Dijana Stolic. Rijeka: Filozofski fakultet, 495–504.
- VRANIĆ, SILVANA. 2013. Zasebnosti čakavskoga buzetskoga dijalekta u odnosu na čakavski ekavski dijalekt. *Od indoeuropeistike do kroatistike*. Ur. Ranko Matasović. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 519–536.
- VRANIĆ, SILVANA; DRPIĆ, IRENA. 2000. Jezične značajke mjesnoga govora Lipe. *Fluminensia*, 1/2, Rijeka, 17–36.
- ZEČEVIĆ, VESNA. 2000. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Rukopisna građa:

- UpHJA – Upitnik za Hrvatski jezični atlas
UpOLA – Upitnik za Općeslavenski lingvistički atlas
UpGHZ – Upitnik za istraživanje govora Hrvatskoga zagorja
- Bednja – UpHJA J. Jedvaj; rukopisna građa A. Celinić
Bobovec Rozganski – rukopisna građa A. Celinić
Brest – UpHJA P. Šimunović
Brod na Kupi – UpHJA B. Finka, V. Barac
Čabar – UpHJA B. Finka
Delnice – UpHJA B. Finka, V. Barac
Desinić – rukopisna građa A. Celinić
Donja Dubrava – rukopisna građa Đ. Blažeka
Dubravica – UpHJA I. Kurtović Budja
Gerovo – UpHJA B. Finka
Gomirje – UpHJA B. Finka
Gredenec – UpGHZ A. Celinić
Hum na Sutli – UpHJA A. Celinić
Jarušje – UpHJA A. Celinić
Jesenje Gornje – UpHJA i rukopisna građa A. Celinić
Jurkovo Selo – UpHJA A. Celinić
Kalje – UpHJA S. Težak
Krajska Ves – UpGHZ A. Celinić
Krašić – UpHJA S. Kekez
Ludbreg – rukopisna građa J. Horvat
Lukovdol – UpHJA (bez naznake autora, vjerojatno V. Barac-Grum)
Lunjkovec – rukopisna građa J. Horvat
Macelj Gornji i Donji – UpGHZ A. Celinić
Mala Subotica – rukopisna građa Đ. Blažeka
Mali Bukovec – rukopisna građa J. Horvat
Marija Gorica – UpHJA A. Šojat
Maruševec – UpHJA (bez naznake autora, vjerojatno V. Barac-Grum)
Materada – UpHJA A. Čilaš Šimpraga
Močile – UpOLA V. Barac-Grum
Movrač – UpGHZ A. Celinić
Mrkopalj – UpHJA (bez naznake autora, vjerojatno B. Finka i V. Barac-Grum)
Novaki Bistranski – UpHJA A. Celinić
Novo Selo – rukopisna građa J. Horvat

Nugla – UpHJA P. Šimunović
Plavić – rukopisna građa A. Celinić
Plemenščina Gornja – UpHJA A. Celinić
Pleš – rukopisna građa A. Celinić
Podkilavac – UpHJA S. Bogović (Zubčić)
Požun – UpHJA S. Težak
Prelog – rukopisna građa Đ. Blažeka
Prosenik Tuheljski – UpGHZ A. Celinić
Pušća Gornja – UpHJA A. Celinić
Radoboj – UpHJA A. Celinić
Ravna Gora – UpHJA V. Barac-Grum
Rijeka Voćanska – UpHJA i rukopisna građa A. Celinić
Rozga – rukopisna građa A. Celinić
Studena – UpHJA I. Drpić (Miloš)
Sveta Marija – rukopisna građa A. Frančić
Sveti Đurđ – rukopisna građa J. Horvat
Sveti Križ Začretje – UpHJA A. Šojat
Sveti Martin – UpHJA P. Šimunović
Sveti Martin na Muri – UpHJA A. Frančić i I. Virč
Šenkovec – UpHJA M. Lončarić
Tkalci – rukopisna građa A. Celinić
Tršće – UpHJA M. Malnar
Velika Horvatska – rukopisna građa A. Celinić
Veliki Lovrečan – UpGHZ A. Celinić
Veliko Trgovišće – UpHJA A. Celinić
Višnjica Donja – rukopisna građa A. Celinić
Vivodina – UpHJA A. Celinić
Vratno Gornje – UpGHZ A. Celinić
Vukova Gorica – UpHJA B. Finka, V. Barac
Zagora kraj Krapine – rukopisna građa A. Celinić
Žakanje – rukopisna građa A. Celinić

The isogloss of the progressive shift of the Slavic old circumflex isogloss in the Croatian language region

Summary

About forty Croatian local dialects have the progressive shift of the Slavic old circumflexes from that we can conclude that it is an essential characteristic of the nonimmigrant Western Croatian local dialects. New researches – for HJA, and for other purposes – and new collected (researched) material, point to the necessity of transforming and upgrading some older thesis.

The progressive shift of the Slavic old circumflex is considered to be a phenomenon that split the Southwest Slavic area in two. In literature we can often find that the »Slovenian language« is separated by this from the rest of the Southwest Slavic area. This phenomenon characterizes Western Croatian local dialects, as we have shown, so we believe that it is necessary to show that fact, or, even better, not to use the names of national languages in naming the protounits of that kind. In that way, whether the local dialects with a progressive shift circumflex really belong Croatian language, as well as do Slovenian local dialects without that shift belong to Slovene language, would be out of the question.

Ključne riječi: cirkumfleks, hrvatski jezik, dijalektologija, izoglosa

Key words: circumflex, Croatian language, dialectology, isogloss